

دانشگاه قم

پردیس دانشگاهی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی مسئولیت مدنی دندان پزشکان

استاد راهنما:

دکتر محمد صالحی مازندرانی

نگارنده:

مریم محمدی

زمستان ۹۵

تقدیم به:

پدر و مادر عزیز و بزرگوارم که علیرغم تحمل سختی ها و دشواری های فراوان مسیر پرپیچ و خم کسب

دانش و معرفت را برایم هموار نموده و از دعای خیرشان بی نصیب نبوده ام.

و

همسایه

مشکر و قدردانی

حمد سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مراد تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر صاغی ماندردانی که راهنمایی این جانب را در انجام تحقیق پژوهش و مکارش این پایان نامه تقبل نموده اند، نهایت تشکر و سپاس گذاری را دارم، و همچنین از جناب آقای دکتر نادی مثل کثا و آقای دکتر حمید رضا عجمی جراح فک، دهن و صورت که مراد مراحل تدوین پایان نامه یاری نموده اند تشکر و قدردانی صمیمانه می نمایم.

چکیده

مسئولیت مدنی عبارت از جبران ضرر و زیان و خسارت به دیگری است که این مسئولیت براساس رابطه‌ای دینی بین زیان دیده و زیان‌زننده ایجاد می‌شود. درباره دندانپزشکان و پزشکان به این علت که با بدن و سلامت افراد جامعه در ارتباط هستند، بیشتر از دیگر حرفه‌ها، بحث مسئولیت مدنی و حدود و ثغور آن و همچنین نگاه قانون‌گذار درباره نحوه ایجاد این مسئولیت، خود را نشان می‌دهد. مسئولیت دندانپزشکی، پاسخگو بودن دندانپزشک در قبال خساراتی است که به بیمار وارد می‌آورد و این خسارات، ناشی از انجام وظایف دندانپزشکی است. اگر مسئولیت دندانپزشکی مبتنی بر «ضمان قهری» باشد؛ اثبات تقصیر بر عهده بیمار یا مدعی خسارت است و در صورتی که مبتنی بر «ضمان قراردادی» باشد، بسته به اینکه تعهد پزشک، دندانپزشک تعهد به «نتیجه» یا به «وسیله» باشد، موضوع متفاوت خواهد بود. با توجه به اینکه، صدمه خوردن در حین انجام معالجه، گاهی اوقات، غیر قابل اجتناب است و همچنین نظر به اینکه در برخی مواقع، تشخیص مرز بین قصور و تقصیر و ضرورت انجام اعمال مختلف درمانی، بسیار حساس و سخت است، شناسایی دقیق نگاه قانون‌گذار به این مقوله و همچنین نقطه شروع و سلب این مسئولیت بسیار ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. در این پایان‌نامه، بحث مسئولیت مدنی دندانپزشکان است و چگونگی نظر قانون‌گذاران به این مقوله از یک سو و همچنین نحوه رسیدگی به پرونده‌های دندانپزشکی که در بردارنده شکایاتی باشند که ناشی از تقصیر و قصور دندانپزشکان و در واقع عدم توجه به مسئولیت‌های مدنی شغل خود، مورد توجه قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: مسئولیت، مسئولیت مدنی، دندان پزشک، خسارت، ضرر.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۱	الف) بیان مسئله
۲	ب) سئوالات تحقیق
۲	ج) ضرورت انجام تحقیق
۳	د) پیشینه تحقیق
۴	ه) اهداف تحقیق
۴	و) فرضیه
۴	ز) پیش فرض‌ها
۵	ح) سامان دهی تحقیق
۶	فصل اول: کلیات
۷	مبحث اول-واژه‌شناسی
۷	گفتار اول: مفهوم مسئولیت
۸	گفتار دوم: مفهوم مسئولیت مدنی
۹	گفتار سوم: انواع مسئولیت مدنی
۹	الف: مسئولیت مدنی قراردادی
۹	ب: مسئولیت مدنی قهری
۹	مبحث دوم: ارکان و مبانی مسئولیت مدنی
۱۰	گفتار اول: ارکان مسئولیت مدنی
۱۴	گفتار دوم: مبانی مسئولیت مدنی
۱۹	مبحث سوم: ابزارهای عامل زیان در دندانپزشکی
۲۰	گفتار اول: ابزارهای مکانیکی و سخت‌افزاری
۲۰	الف- یونیت

- ب) چراغ دندان پزشکی..... ۲۰
- ج) کراشوار..... ۲۱
- د) ساکشن..... ۲۱
- ه) سر قلم جرمگیری اولتراسونیک..... ۲۱
- و) پالپ تستر/ حیات سنج..... ۲۲
- ز) ریمر..... ۲۲
- ح) فایل های معالجه ریشه..... ۲۲
- ط) ماتریس نگهدار تافل مایر..... ۲۲
- ی) سرسوزن بلند..... ۲۳
- ک) ابزار چهار نمره‌ای..... ۲۳
- ل) آینه دندان پزشکی..... ۲۴
- گفتار دوم: مواد دندانیه..... ۲۴
- الف) سرامیک های دندانیه..... ۲۴
- ب) سمان ها..... ۲۴
- ج) موم..... ۲۵
- د) مواد پیشگیری کننده..... ۲۵
- فصل دوم: مبانی و ماهیت مسئولیت مدنی دندانپزشکان..... ۲۶**
- مبحث اول: مبانی مسئولیت مدنی دندانپزشکان..... ۳۲
- گفتار اول: مبانی حقوقی مسئولیت مدنی دندانپزشکان..... ۳۲
- الف) مفهوم تقصیر..... ۳۳
- ب) مصادیق تقصیر..... ۳۶
- ۱- بی‌مبالاتی..... ۳۶
- ۲- بی‌احتیاطی..... ۳۶

- ۳- عدم تشخیص..... ۳۷
- ۴- عدم مهارت..... ۳۷
- ۵- عدم رعایت قوانین نظام پزشکی و مقررات دولتی..... ۳۸
- ب) خطای شغلی..... ۴۶
- ۱- خطای شغلی..... ۴۶
- ۲- درجه بندی خطای شغلی..... ۴۶
- ۳- خطاهای جراحی دندانپزشکی..... ۴۸
- گفتار دوم: مبنای فقهی مسئولیت مدنی..... ۵۱
- مبحث دوم: ماهیت مسئولیت مدنی دندان پزشکان..... ۵۶
- گفتار اول: تعهد به وسیله..... ۵۶
- گفتار دوم: تعهد به نتیجه..... ۵۶
- گفتار سوم: تعهد به وسیله تشدید یافته..... ۵۷
- مبحث سوم: ماهیت قرارداد معالجه..... ۷۱
- گفتار اول: نظریه اجاره بودن قرارداد معالجه..... ۷۱
- گفتار دوم: نظریه جعاله بودن عقد معالجه..... ۷۱
- گفتار سوم: نظریه وکالت..... ۷۲
- گفتار چهارم: نظریه عقد نامعین..... ۷۲
- فصل سوم: شیوه های رسیدگی به دعاوی مسئولیت مدنی دندانپزشکان و چگونگی جبران خسارت..... ۷۴
- مبحث اول: شیوه های رسیدگی..... ۷۵
- گفتار اول: مراجع عمومی (دادگاه های عمومی)..... ۷۶
- گفتار دوم: مراجع اختصاصی..... ۷۶
- الف) دادسرای جرایم پزشکی..... ۷۶
- ب) شورای حل اختلاف (ویژه امور بهداشت)..... ۷۷

- ج) سازمان نظام پزشکی ۷۸
- د) سازمان تعزیرات حکومتی ۷۹
- مبحث دوم: چگونگی جبران خسارت ۸۱
- گفتار اول: جبران شخصی ۸۱
- گفتار دوم: جبران توسط بیمه‌ها ۸۲
- پیشنهادات تحقیق ۸۵
- نتیجه‌گیری ۸۶
- منابع و مآخذ ۸۸
- الف) منابع فارسی ۸۸
- ۱- کتب ۸۸
- ۲- مقالات و پایان‌نامه‌ها ۹۱
- ب) منابع عربی ۹۲
- ج) منابع انگلیسی: ۹۴
- د) قوانین ۹۵
- هـ) فرهنگ‌نامه‌ها ۹۶

مقدمه

الف) بیان مسئله

دندانپزشک به تشخیص و درمان بیماری‌های دهان و دندان می‌پردازد و از همین رو شاید بهتر باشد که عنوان این رشته را دهان‌پزشکی گذاشت. در گذشته دندانپزشکی را مساوی با دندانسازی می‌دانستند. اما امروزه دندانسازی تنها بخشی از دندانپزشکی است. رشته دندانپزشکی در مقطع دکترای عمومی نحوه رعایت بهداشت، پیشگیری و درمان بیماری‌های دهان و دندان را آموزش می‌دهد. دندان‌پزشکی یک علم تخصصی است که سلامت دهان و دندان را به عنوان عضوی مهم در سلامت جسم و روح، زیبایی و ادا کردن کلمات تامین می‌کند. همچنین به یاری این علم می‌توان بسیاری از بیماری‌ها را در مراحل اولیه شناخت و از پیشرفت آن جلوگیری نمود. دندان پزشکی عمومی دارای دو دوره مجزای ۲ و ۴ ساله است. که در ۲ سال اول دانشجویان واحدهای علوم پایه مثل بیوشیمی، آناتومی، بافت‌شناسی، فیزیولوژی، ژنتیک، میکروبی‌شناسی و ایمنی‌شناسی را می‌گذرانند. بعد از ۲ سال وارد دوره تخصصی دندانپزشکی شده و دروس اختصاصی خود را در زمینه آسیب‌شناسی فک و دهان، ارتودنسی، اندودنتیکس، پروتزهای ثابت و اکلوزن، پروتزهای متحرک و فک و صورت، پرئودنتولوژی، ترمیمی و مواد دندانی، بیماری‌های دهان و دندان، جراحی دهان، فک و صورت، دندانپزشکی کودکان و رادیولوژی دهان و فک و صورت می‌گذرانند. و در نهایت می‌توانند بیماری‌های دهان و دندان را تشخیص داده و در حد یک دندانپزشک عمومی نسبت به درمان آنها اقدام کنند. دانشجویان دندان پزشکی بعد از فارغ التحصیلی به عنوان دندان پزشکی عمومی می‌توانند شروع به کار کنند یا درس را در مقطع تخصص ادامه دهند که این رشته‌های تخصصی به دو صورت بالینی و غیر بالینی‌اند که شامل اندودنتیکس (درمان ریشه) جراحی دهان، فک و صورت، ارتودنتیکس، پرئودنتیکس (جراحی لثه)، پرئوستودنتیکس و دندان پزشکی کودکان، ترمیمی و زیبایی (بالینی) و

رادیولوژی بیماری‌های دهان و تخصص پاتولوژی دهان، فک و صورت، دندان پزشکی جامعه‌نگر و در نهایت مواد دندانی (غیر بالینی) می‌باشد.

(ب) سؤالات تحقیق

۱-سؤال اصلی قابل طرح در این پژوهش عبارت است از:

-مسئولیت مدنی دندانپزشکان در نظام حقوقی ایران، از چه قواعدی تبعیت می‌کند؟

۲-سؤالات فرعی این پژوهش عبارتند از:

- هرگاه در اثر جراحی‌های ناصحیح، متوجه بیمار گردد، مسئولیت دندانپزشک به چه

صورتی قابل ارزیابی است؟

- مبنا مسئولیت مدنی دندانپزشک در مقررات حقوقی ایران چگونه است؟

- در صورت تعدد اسباب نسبت به خسارات وارده، مسئولیت هریک چگونه ارزیابی

می‌شود؟

- مسئولیت مدنی دندانپزشکی یک مسئولیت محض و مطلق است یا نسبی؟

(ج) ضرورت انجام تحقیق

مسئولیت پزشکان به طور عموم و دندانپزشکان به طور خاص، از ادوار گذشته تاکنون،

فراز و نشیب‌های فراوانی را پشت سر گذاشته است، گاهی مبتنی بر قهری بودن و گاهی بر پایه

قراردادی بودن، تفسیر شده است. مطالعه ریشه‌های مسئولیت پزشکی در فهم مبانی آن بسیار

مؤثر است. در علم حقوق، تعیین دقیق حدود و ثغور احکام حقوقی، برای رسیدن به یک قضاوت

درست‌تر و ایجاد فضایی عادلانه‌تر، ضرورتی انکارناپذیر و حتمی است.

د) پیشینه تحقیق

با مطالعه و بررسی کلی، می‌توان متوجه این موضوع شد که درباره مسئولیت مدنی دندانپزشکان، مطلب زیادی وجود ندارد و جز چند مورد اظهارنظرهای کارشناسانه موضوعی، نمی‌توان منبع خاصی را پیدا کرد. بنابراین بخش زیادی از منابع اصلی این پایان‌نامه را می‌توان در کتبی که برای مسئولیت مدنی نوشته شده، جستجو کرد. کتاب «مسئولیت مدنی» دکتر ناصر کاتوزیان که توسط انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسیده از جمله این موارد است که در مورد تعریف مسئولیت مدنی و انواع و موارد اثبات آن، مطالب بسیار ارزنده‌ای دارد. کتاب دکتر حسین صفایی با عنوان «مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)» که توسط انتشارات سمت در سال ۱۳۸۸ به چاپ رسیده نیز حاوی مطالبی است که با توجه به شباهت مباحث آن با جنبه‌های مختلف اعمال دندانپزشکان، می‌تواند مورد استفاده قرار بگیرد. مقالاتی هم می‌توان در زمینه مسئولیت مدنی پزشکان یافت که البته در عین نزدیکی به موضوع مورد بحث ما، تفاوت‌هایی هم دارا می‌باشند. مقاله آقای علی شریفی با عنوان «مسئولیت مدنی پزشکان در فقه امامیه» که توسط مجله پژوهش نامه فقهی در سال ۹۱ به چاپ رسیده، از این قبیل مقالات محسوب می‌شود که مبحثی در باب مسئولیت مدنی با نگرشی بر مسائل فقهی شیعیان امامی، مطرح کرده است. مجله دیدگاه‌های حقوقی، در سال ۱۳۹۱، مقاله‌ای از آقای دکتر حسین صفایی به چاپ رسانده با عنوان «مبانی مسئولیت مدنی پزشکان با نگاهی به قانون جدید مجازات اسلامی» که حاوی مطالب بسیار مفیدی است که می‌تواند به مسئولیت مدنی دندانپزشکان نیز تسری یابد. «رفع مسئولیت مدنی از پزشک با اخذ برائت از بیمار» عنوان مقاله‌ای از آقای مهدی خادم است در مجله پژوهش‌های فقهی و حقوقی که به سال ۱۳۸۹ چاپ شده و مبحثی دارد با این عنوان که آیا دریافت برگه‌ای مبنی بر عدم وجود حق اعتراض بیمار یا همراهان وی برای رفع مسئولیت مدنی پزشک، کفایت می‌کند یا نه؟ این امر می‌تواند به اقدامات دندانپزشکان علی‌الخصوص جراحان دندانپزشک هم تسری داشته باشد و استفاده مکفی از مقالات جناب آقای دکتر علی

مرسلی تحت عنوان بررسی حقوقی مسئولیت مدنی دندانپزشکان که در سال ۱۳۹۵ در مجله علمی، پژوهشی دانشکده دندانپزشکی کرج به چاپ رسیده است و همچنین مقاله‌ای از جناب آقای دکتر اردشیر شیخ آزادی که نحوه‌ی رسیدگی به قصور تخلفات حرفه‌ای دندانپزشکی در ایران را بررسی کرده و ایشان از قضات دادسرای پزشکی هستند و مقاله‌ی فوق هم در دانشکده دندانپزشکی تهران و همچنین مجله حقوقی دانشکده علوم قضایی در سال ۱۳۸۶ به چاپ رسید. در نهایت مقاله‌ای کامل من باب بررسی قوانین حاکم بر مسئولیت دندانپزشکان در ایران توسط دکتر معصومه خوشحال و برادر ایشان که دانشجوی حقوق خصوصی هستند (محمد خوشحال) در مراحل تکمیل این پایان نامه استفاده گردید. امید است دانشجویان بهره‌وری کافی را ببرند.

ه) اهداف تحقیق

هدف اصلی، بررسی مسئولیت مدنی و حدود و ثغور این مسئولیت در مورد دندانپزشکان می‌باشد.

در کنار آن، هدف فرعی زیر نیز مد نظر قرار گرفته است:

مشخص کردن موضع قانون‌گذار در برابر مسئولیت مدنی جراحان دندانپزشکی مواردی که آسیبی به بیمار می‌رسانند.

و) فرضیه

مسئولیت مدنی دندانپزشکان بیشتر از جنبه قراردادی و انجام تعهدات ناشی از قرارداد، در مقررات پزشکی قانونی، مورد توجه قرار گرفته است.

ز) پیش فرضها

-هرگاه در اثر تقصیر یا تعددندان پزشک خسارتی به بار آید، مسئولیت دندان پزشک مسلم است.

-هرگاه در اثر عمل دندان پزشک صلاحیت دار و حادث و همراه با رضایت بیمار، خسارتی به بارآید، دندان پزشک مسئولیتی ندارد.

(ح) سامان دهی تحقیق

این پژوهش که حاصل گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد و با توجه به جدید بودن موضوع و کمبود منابع تخصصی در ۳ فصل به طور جداگانه بحث گردیده که هر فصل به تناسب موضوع شامل چند مبحث می‌باشد و هر مبحث دارای چند گفتار است، لذا در فصل اول کلیات تحقیق که شامل فهم مسئولیت مدنی و هم‌چنین مفاهیم مرتبط به کلیات و انواع مسئولیت مدنی بیان گردیده و در فصل دوم به بررسی انواع نظریات تقصیر و خطر پرداخته و مبانی فقهی را مورد مطالعه قرار داده‌ایم در نهایت ماهیت مسئولیت مدنی دندان‌پزشکان بررسی شده و هم‌چنین از فصل سوم به مطالعه مجمل شیوه‌های رسیدگی به دعاوی دندان‌پزشکان و چگونگی جبران خسارت پرداخته‌ایم و سرانجام متناسب با تحقیق صورت گرفته نتیجه‌گیری لازم ارائه گردیده است.

فصل اول:

کلیات

خداوند موجودات بی شماری را در جهان آفریده است که بیهوده و بی هدف آفریده و رها نشده اند، بلکه همه آنها به سوی مقصد و کمالی که خداوند برایشان معین فرموده است، در حرکت و تکاپو هستند. در این میان انسان به حقیقت کارهایی که انجام می دهد آگاه است در آثار و عواقب کردارش می اندیشد و با اراده و اختیار راهی را بر می گزیند. به برکت تکلیف و حس مسئولیت است که انسان می تواند از چنگال زمین رها شود و به سوی عوالم بالا به پرواز درآید. انسان، موجودی مسئول و مکلف شناخته شده است و هر انسانی افزون بر آنکه در قبال خود مسئولیت دارد در برابر دیگران و خدای خود نیز مسئول است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: همه شما نسبت به زیر دستان خود مسئول هستید^۱

مبحث اول - واژه‌شناسی

گفتار اول: مفهوم مسئولیت

مسئولیت از مصدر سؤال گرفته شده و سؤال به معنی پرسیدن، درخواست کردن و بازخواست کردن است.^۲ و همچنین در معنای لاتین مترادف عبارت responsibility قرار می‌گیرد که از معنای پاسخ‌گو بودن response مشتق می‌شود^۳ و در معنای فقهی و شرعی مسئولیت را مترادف با عبارت ضمان به کار گرفته‌اند.^۴ و در معنای اصطلاحی عبارت است از تعهد قانونی شخص به دفع ضرر دیگری که وی به وجود آورده است خواه ناشی از تقصیر خود وی باشد یا از فعالیت او ایجاد شده باشد^۵ و در معنای حقوقی و مدنی مسئولیت عبارت است از تکلیف قانونی شخص در عدم وارد نمودن ضرر به دیگری به صورت مستقیم یا غیر مستقیم.^۶

۱. محمد رضا هدایت، فرانسوا و مسئولیت‌پذیری، مجله طوبی، شماره ۴، ۱۳۸۵

۲. فرهنگ فارسی معین، نشر فرهنگ، ۱۳۷۴، ص ۳۳۲.

۳. فرهنگ انگلیسی حییم، نشر واحد پژوهش، ۱۳۸۱، ص ۵۷۳.

۴. حمید خلیلی فر، مفهوم مسئولیت، مقالات حقوقی، انتشارات حق گستر، ۱۳۸۵، ص ۳.

۵. محمد جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، ابن سینا، چاپ اول، ۱۳۴۶، صفحه ۶۲۴

۶. حمید خلیلی فر، مسئولیت حقوقی پزشک، پایگاه نشر مقالات حقوقی، حق گستر، شماره ۱۰۵، ۱۳۸۹، صفحه ۳

گفتار دوم: مفهوم مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی در معنای عام به وظایف حقوقی که یک شخص در برابر دیگری دارد، اطلاق می‌شود که نقطه‌ی مقابل این مسئولیت، مسئولیت کیفری است. این مسئولیت می‌تواند مواردی از قبیل: جبران خسارت، یا انفاق به خویشاوندان، تسلیم مورد معامله و غیره باشد. اما مسئولیت مدنی در معنای خاص خود به وظیفه‌ای است که شخص به جبران خسارت وارد به دیگری دارد که این خسارت می‌تواند مادی باشد مانند تخریب دیوار همسایه به دلیل برخورد با اتومبیل و یا غیر مادی و از جنس خسارت معنوی باشد. در واقع در مسئولیت مدنی به معنای خاص با ضرر و زیان سر و کار داریم.^۱

باید توجه داشت، برخی افراد عامی، بین مسئولیت و مدیونیت تفاوت چندانی قائل نمی‌شوند که این مسئله، نادرست است و بین این دو واژه تفاوت زیادی از نظر حقوقی وجود دارد. مدیونیت عبارت است از التزام به دین، اما مسئولیت التزام به عمل است که به مدیونیت، ضمان و به مسئولیت، تعهد گفته می‌شود البته در اغلب اوقات، کسی که مدیون است، مسئول نیز خواهد بود. به طور کلی سه نوع التزام را می‌توان از هم تفکیک کرد که عبارتند از: (۱) مدیونیت و مسئولیت (۲) مدیونیت صرف (براساس ماده ۲۶۶ قانونی مدنی^۲ و ۳) مسئولیت صرف (براساس ماده ۲۶۷ قانون مدنی^۳ همانگونه که اشاره شد، کسی که مدیون است مسئول نیز خواهد بود اما گاهی پیش می‌آید که فردی مدیون است اما مسئول نمی‌باشد و یا بالعکس.^۴

۱. ناصر کاتوزیان، وقایع حقوقی، چاپ اول، نشر یلدا، ۱۳۷۱، صفحه ۹۷.

۲. ماده ۲۶۶ قانون مدنی: در مورد تعهداتی که برای متعهد له قانوناً حق مطالبه نمی‌باشد اگر متعهد به میل خود آن را ایفاء نماید دعوای استرداد او ممنوع نخواهد بود.

۳. ماده ۲۶۷ قانون مدنی: «ایفاء دین از جانب غیر مدیون هم جائز است اگر چه از طرف مدیون اجازه نداشته باشد ولیکن کسی که دین دیگری را ادا می‌کند اگر با اذن باشد حق مراجعه به او دارد والا حق رجوع ندارد».

۴. رمضان دهقان، بررسی کامل مسئولیت و مدیونیت، دانشگاه آزاد اسلامی دامغان، ۱۳۹۲، ص ۱۵.

گفتار سوم: انواع مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی، خود به مسئولیت قراردادی و مسئولیت قهری تقسیم می‌شود.

الف: مسئولیت مدنی قراردادی

در این حالت، ریشه‌ی مسئولیت تخلف و تخطی از مفاد یک قرارداد می‌باشد به عنوان مثال توافق می‌شود که پیمانکار پروژه را در مدت ۶ ماه از تاریخ انعقاد قرارداد تحویل دهد ولی پس از اتمام مدت مذکور پروژه را تحویل نمی‌دهد و یا این‌که برخلاف توافقات به عمل آمده پروژه را ناقص و یا معیوب تحویل می‌دهد. بنابراین لازمه‌ی پیدایش مسئولیت مدنی: اولاً، انعقاد یک قرارداد صحیح بین طرفین و ثانیاً، تخلف از مفاد و تعهدات آن قرارداد از سوی متعهد است.^۱

ب: مسئولیت مدنی قهری

در این نوع از مسئولیت مانند مسئولیت قراردادی با یک قرارداد و هم‌چنین تخلف از قرارداد مواجه نیستیم و مسئولیت به حکم قانون خواهد بود مانند مسئولیت مالک اتومبیل در برابر عابری که به او برخورد کرده است که در این مثال با مسئولیت غیر قراردادی یا همان مسئولیت قهری روبرو هستیم.

البته علی‌رغم چنین تفاوتی بین مسئولیت قراردادی و قهری این دو نوع مسئولیت قواعد و ضوابط مشترک زیادی نیز با یکدیگر دارند.

مبحث دوم: ارکان و مبانی مسئولیت مدنی

ارکان مسئولیت شامل: ضرر، فعل غیر قانونی، رابطه‌ی سببیت بین عمل انجام شده و ضرر می‌باشد. علی‌الاصول برای بوجود آمدن مسئولیت مدنی این رکن باید وجود داشته باشد اما

۱. سید مرتضی قاسم‌زاده، مبانی مسئولیت مدنی، نشر دادگستری، چاپ اول بهار ۱۳۷۸، ص ۱۶.

استثنائاتی نیز وجود دارد که با وجود فقدان این ارکان بازهم ممکن است مسئولیت مدنی بوجود آید.

گفتار اول: ارکان مسئولیت مدنی

۱- گاهی ممکن است هیچ ضرری وجود نداشته باشد ولی مسئولیت مدنی وجه التزام حاصل گردد. مانند مطالبه‌ی وجه التزام مقرر در ماده ۲۳۰ قانون مدنی^۱ که ممکن است هیچ ضرری به طرف معامله (متعهدله) وارد نشود، ولی به دلیل تخلف متخلف و به صرف همین امر مسئولیت مدنی بوجود می‌آید.^۲

اولین رکن از ارکان مسئولیت مدنی ضرر است. در یک تقسیم‌بندی کلی ضرر به مادی و غیر مادی (معنوی) تقسیم می‌شود. ضرر مادی: همانگونه که مشاهده می‌شود ضرر مادی خود می‌تواند ضرر به عین یا منفعت یا حقی باشد. ضرر مادی به عین مانند خساراتی است که به اشیاء منقول و غیر منقول وارد می‌گردد مانند شکستن شیشه خودروی دیگری. منفعت ممکن است محسوس یا غیر محسوس باشد. می‌توان گفت منفعت محسوس مانند میوه‌ی درختان، شیر حیوانات و... خود عین می‌باشند و آن چیزی که در بحث منفعت بیشتر مدنظر قرار می‌گیرد منفعت غیر محسوس است نظیر منفعت خانه.

۱. ماده ۲۳۰ قانون مدنی: «اگر در ضمن معامله شرط شده باشد که در صورت تخلف، متخلف مبلغی را به عنوان خسارت، تأدیه نماید حاکم نمی‌تواند او را به بیشتر یا کمتر از آنچه که ملزم شده است محکوم کند».

۲. علیرضا پارسانیا و همکاران، «خطای پزشکی و تأثیر آن در مسئولیت پزشکان»، مجله اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۴، ۱۳۸۵، ص ۱۲۰.

ضرر معنوی: ضرر معنوی مانند لطمه به حیثیت، شهرت و آبروی افراد. قانون‌گذار در مواردی مانند اصل ۱۷۱ قانون اساسی^۱ و ماده ۲۱ و ۳۲ قانون مسئولیت مدنی به این‌گونه ضررها توجه کرده و آن را قابل مطالبه دانسته است. نکته‌ای که باید بدان توجه کرد این است که جبران ضرر معنوی سخت و دشوار است، اما از آنجایی که پول از شایع‌ترین وسایل تشفی خاطر و جبران خسارت است گاهی با دادن پول همراه با انجام عذرخواهی از زیان دیده می‌توان تا حدودی درصدد جبران ضرر معنوی اقدام نمود. اما در مقابل گروهی بر این باورند که ضرر و زیان معنوی قابلیت جبران و مطالبه را ندارد. در قوانین ما برخلاف برخی کشورهای دیگر نصی نداریم که ضرر معنوی را به شکل پرداخت پول قابل جبران بدانند.^۴

-
۱. اصل ۱۷۱ قانون اساسی: «هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص، ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر اینصورت خسارت بوسیله ی دولت جبران می‌شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می‌گردد».
 ۲. ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی: «هرکس بدون مجوز قانونی عمدا یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت تجارتي یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده، لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی و معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد».
 ۳. ماده ۲ قانون مسئولیت مدنی: «در موردی که عمل کننده زیان موجب خسارت مادی یا معنوی زیان دیده شده باشد دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر، او را به جبران خسارت مزبور محکوم می‌نماید و چنانچه عمل وارده کننده زیان موجب یکی از خسارات مزبور باشد دادگاه او را به جبران همه نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود».
 ۴. محمد علی جوادی، محمود عباسی و حسین ضیایی. اخلاق پزشکی و انتظار بیمار از پزشک، موسسه فرهنگی، حقوقی سینا، چاپ اول، ۱۳۸۸، ص ۹۰-۸۹.